

САЦЫЯЛЬНА-ПЕДАГАГІЧНЫЯ АСПЕКТЫ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ КРЫНІЦ РЕКАМЕНДАЦЫЙНАЙ БІБЛІЯГРАФІІ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

Бібліяграфічнай дзейнасці ў святле інфарматызацыі адводзіцца ўсё большая роля як форме захавання нацыянальнай культурнай спадчыны, як сродку садзейнічання развіццю ўсіх сфер дзейнасці, галін ведаў, фарміраванню светапогляду, сацыялізацыі і інкультурацыі розных катэгорый спажыўцоў інфармацыі. Значнае месца ў вырашэнні вышэйадзначаных задач належыць рэкамендацыйнай бібліяграфіі.

Рэкамендацыйная бібліяграфія ў розныя перыяды мела рознае сацыяльнае прызначэнне: садзейнічала ліквідацыі непісьменнасці, далучэнню шырокіх мас да сусветнай культуры, самаадукацыі, выступала сродкам кіравання чытаннем, садзейнічала працы педагогаў, бібліятэкараў, была сродкам ідэалагічнага ўздзеяння на шырокія масы працоўных і інш.

З задачамі кіравання чытаннем звязваліся і дыферэнцыяцыя спажыўцоў рэкамендацыйнай бібліяграфіі, якая заснавана на іх сацыяльна-дэмаграфічных параметрах, неабходнасць пры стварэнні дапаможнікаў улічваць галоўны прынцып бібліяграфавання, які заключаецца ў захаванні адзінства мэтавага і чытацкага прызначэння, а таксама пераважнае выкарыстанне і падрыхтоўка крыніц рэкамендацыйнай бібліяграфіі ва ўмовах публічных бібліятэк і інш.

Змены ў сацыякультурнай сітуацыі садзейнічалі перагляду як тэарэтычных, так і метадалагічных падыходаў да функцыянавання рэкамендацыйнай бібліяграфіі: вызначаецца яе шматфункцыянальнасць, звязаная з рэалізацыяй інфармацыйнай, адукацыйнай, выхаваўчай, асветніцкай функцый; адмаўленне рэкамендацыйнай бібліяграфіі ад нарматыўнасці ў кіраванні чытаннем прывяло да актыўна сцвярджаемай і рэалізуемай «свабоды выбару» кніг і меркаванняў; змены на ўзроўні падрыхтоўкі чытачоў, сацыяльных прыярытэтаў, адукацыйнага цэнзу, адносін да духоўнай культуры садзейнічалі ўсведамленню таго, што ў цэнтры ўвагі павінен быць пашыраны спектр інтарэсаў чытачоў да праблематыкі рэкамендацыйна-бібліяграфічных дапаможнікаў, арыентацыя на канкрэтныя інтарэсы спажыўцоў

інфармацыі, магчымасць спалучэння ў матэрыяле аднаго дапаможніка мноства адрасатаў і мэт чытання; выхад за межы «згорнутаі інфармацыі» пра кнігі знайшоў адлюстраванне ва ўключэнні ў змест дапаможніка фактаграфічнай інфармацыі, ідэй, пакладзеных у дакументы, пазнавальных, адукацыйных элементаў [1–4]. Выключна важнае значэнне надаецца асобе бібліёграфа – папулярызатара, асветніка, які здольны сваімі прафесійнымі адносінамі схіляць патэнцыяльнага спажыўца інфармацыі да актыўнага і ўсвядомленага яе выкарыстання.

З’явілася магчымасць рыхтаваць рэкамендацыйныя дапаможнікі прыняцова іншыя, чым раней, па тэматыцы, напauненні і раскрыцці матэрыялу. Поруч з традыцыйнымі жанрамі рэкамендацыйных бібліяграфічных дапаможнікаў узніклі новыя тыпы выданняў, якія абапіраюцца на сучасную метадалогію і метадычныя прыяцыпы. Трэба адзначыць неабходнасць павелічэння пазнавальнай каштоўнасці рэкамендацыйных бібліяграфічных дапаможнікаў за кошт увагі да тэм, аспектаў, кірункаў, якія не вывучаюцца ў вучэбных курсах; шматаспектнасць асвятлення тэмы, шырыню бібліяграфіруемага матэрыялу і яго дыскусійнасць; узмацненне арыентацыйнай ролі бібліяграфічнага дапаможніка за кошт увагі да дэталюў і падзей эпохі, увядзення элементаў займальнасці, фактаграфіі і іх інтэрпрэтацыі аўтарам бібліяграфічнага дапаможніка; акцэнт на персаніфікацыю ўдзельнікаў падзей, аб якіх расказваюць кнігі; значна большую ўвагу да выкарыстання метаду праблемнай сітуацыі ў расказе аб кнігах; комплекснасць у падборы дакументаў і ілюстрацыйнага рада; ўключэнне ў тэкст бібліяграфічнага дапаможніка матэрыялаў, не вядомых шырокай публіцы: новых публікацый, архіўных матэрыялаў, мемуараў, меркаванняў спецыялістаў, дыскусійных матэрыялаў і інш.; дапамогу ў арганізацыі першапачатковай сістэмы чытання, здольнай выклікаць далейшы інтарэс да тэмы, асабліва тады, калі літаратура фізічна недаступная чытачу, для чаго трэба актыўна прасоўваць тэксты да чытачоў, каб яны маглі знаёміцца і з тымі матэрыяламі, якіх няма ў кніжным фондзе бібліятэкі; імкненне даць чытачу сістэматычныя веды па праблеме, растлумачыўшы іх папулярна, даступна і цікава; наяўнасць ацэнак бібліёграфа, якія дазваляюць чытачу скласці агульнае ўяўленне аб праблеме, тэме, падзеі; актыўную асобасную пазіцыю бібліёграфа, яго ўвагу да тэксту, выкарыстанне папулярызатарскіх прыёмаў у імя чытабельнасці тэксту бібліяграфічнага дапаможніка.

Новыя якасці рэкамендацыйнай бібліяграфіі дазваляюць ёй выйсці за парог масавай бібліятэкі, дзе яна на працягу доўгага часу дапамагала бібліятэкару ў раскрыцці кніжных фондаў, у працы з чытачамі. Захоўваючы за сабой гэтыя функцыі, яна разам з тым становіцца важнай падтрымкай у арганізацыі вучэбнага працэсу, выхаваўчай работы з рознымі катэгорыямі навучэнцаў – школьнікамі, студэнтамі, дапамагае кожнаму, хто жадае рэалізаваць свае пазнавальныя патрэбнасці, не толькі задаволіць існуючы інтарэс, але і абудзіць новы.

Безумоўна, сёння падрыхтоўка фундаментальных бібліяграфічных дапаможнікаў (бібліяграфічных манаграфій, анталогій, нарысаў і інш.) не пад сілу многім бібліятэкам, для рэалізацыі такіх праектаў неабходны рад умоў: адпаведная рэсурсная база бібліятэкі, як дакументная, так і матэрыяльная; творчы калектыў супрацоўнікаў, прычым часцей за ўсё з профільнай галіновай адукацыяй (філалагічнай, мастацтвазнаўчай і г.д.); супрацоўніцтва са шматлікімі арганізацыямі, зацікаўленымі ў развіцці асветніцтва; разуменне значнасці гэтай працы. Разам з тым апрабаваныя, пацвердзіўшыя сваю жыццяздольнасць прынцыпова новыя метадалагічныя, метадычныя рашэнні могуць сёння выступаць у якасці асновы для паспяховага пошуку і творчай рэалізацыі ў прадуктах рэкамендацыйна-бібліяграфічнай дзейнасці розных тыпаў бібліятэк і нашай краіны.

Аналіз работы бібліятэк Беларусі ў гэтым кірунку высветліў наступнае: значнае скарачэнне колькасці выдання крыніц рэкамендацыйнай бібліяграфіі (ад агульнай колькасці рыхтуемых крыніц на долю рэкамендацыйных прыходзіцца толькі 15% выданняў); абмежаванасць жанравай структуры бібліяграфічных дапаможнікаў паказальнікамі, спісамі, аглядамі, календарамі знамянальных і памятных дат; адмову ад выдання запатрабаваных бібліятэкамі і карыстальнікамі пэўных крыніц, такіх як, напрыклад, «Дзіцячая літаратура Беларусі»; не прымаюць удзел у падрыхтоўцы гэтага віду выданняў некаторыя рэспубліканскія бібліятэкі, бібліятэкі ВНУ, якія асветніцкую дзейнасць спрабуюць абмежаваць культурна-масавамі мерапрыемствамі і больш арыентаваны на непасрэдныя зносіны з чытачамі.

У бібліятэказнаўстве склалася дакладная і часта фармальна зразумелая дыферэнцыяцыя бібліятэк па асобных тыпах. Гэта ўскладняе выкарыстанне рэсурсаў навуковых бібліятэк больш шырокімі коламі насельніцтва. Навуковыя бібліятэкі, не забываючыся на свае непасрэдныя задачы, павінны быць гатовы

рэфармаваць свае сацыяльныя функцыі, пашыраць катэгорыі, якія яны абслугоўваюць. У гэтым выпадку з'яўляюцца важнейшымі мэты больш высокага парадку, чым толькі прафесійныя, звязаныя з крайне дыферэнцыраванымі функцыямі абслугоўвання. Гэта – сацыяльныя мэты, магчымасць намаганнямі навуковых бібліятэк духоўна «падпітваць» тыя пласты насельніцтва, якія традыцыйна далучаюць да карыстальнікаў масавых бібліятэк.

Бібліятэказнаўцы-даследчыкі ўпэўнены, што прафесійнае таварыства незалежна ад прыналежнасці да таго ці іншага тыпу бібліятэк павінна абапірацца на агульную для ўсіх устаноўку: развіццё хаця б у часткі чытачоў кірунку ад менш да больш сур'ёзнага чытання. Некаторым будзе здавацца, што гэта заклік звярнуцца да кіраўніцтва чытаннем. Разам з тым, спрабуючы ў канцы 1980-х гг. зняць ідэалагічную складаючую чытання, мы, па перакананні С. Г. Матлінай, фактычна адмовіліся ад ідэй асветніцтва, на якіх у большасці сваёй базіруецца дзейнасць бібліятэк у любой дэмакратычнай краіне [5]. І менавіта рэкамендацыйная бібліяграфія з'яўляецца сродкам, які накіраваны на рэалізацыю гэтай місіі бібліятэкі.

Удасканаленне рэкамендацыйна-бібліяграфічнай дзейнасці беларускіх бібліятэк нам бачыцца ў неабходнасці асэнсавання кожнай бібліятэкай сваёй ролі, функцый у рэалізацыі асветніцкай, культурнай місіі бібліятэкі і патэнцыялу сродкаў рэкамендацыйнай бібліяграфіі; больш шырокім выкарыстанні вынікаў навуковых даследаванняў у галіне сацыялогіі, псіхалогіі чытання, вывучэння інфармацыйнай патрэбнасці розных катэгорый карыстальнікаў з боку саміх бібліятэк; прыцягнення да адбору і ацэнкі кніг, іншых дакументаў літаратуразнаўцаў, мастацтвазнаўцаў, педагогаў, вучоных, псіхолагаў, саміх карыстальнікаў бібліятэк; каардынацыі работы бібліятэк і магчымасцей узаемавыкарыстання вынікаў гэтай дзейнасці шляхам размяшчэння на сваіх сайтах спасылак як на друкаваныя рэкамендацыйныя крыніцы іншых бібліятэк (пры ўмове іх даступнасці ў фондах бібліятэкі), так і на электронныя версіі бібліяграфічных дапаможнікаў, выстаўленых і даступных на сайтах іншых бібліятэк; ва ўмовах жанравай разнастайнасці кожная бібліятэка ў адпаведнасці са сваімі магчымасцямі павінна вызначыць найбольш рацыянальныя для задавальнення патрэбнасцей сваіх карыстальнікаў жанры рыхтуемых рэкамендацыйных дапаможнікаў.

Асобай увагі патрабуе ўдасканаленне прафесійнага майстэрства бібліёграфу, якія сёння выступаюць не проста складальнікамі, а аўтарамі рэкамендацыйна-бібліяграфічных крыніц, папулярызатарамі, асветнікамі. Нельга ў сувязі з гэтым не адзначыць і такую важную праблему, як аслабленне функцый метадычнага цэнтра ў галіне рэкамендацыйнай бібліяграфіі ў нашай краіне, адсутнасць тэарэтычнага асэнсавання гэтага віду дзейнасці ў новых сацыякультурных і інфармацыйна-тэхналагічных умовах. Актыўнае развіццё і выкананне НББ функцый сацыякультурнага цэнтра, далучэнне да гэтага напрамку абласных універсальных навуковых бібліятэк даюць спадзяванні на актывізацыю гэтай работы ў далейшым.

1. Бавин, С. П. Вымысел и реальность в популярной библиографии / С. П. Бавин // Современные проблемы рекомендательной библиографии: сб. науч. ст. / РГБ, НИО библиографии. – М.: Пашков дом, 2001. – С. 47–53.

2. Бавин, С. П. Очерки новейшей истории рекомендательной библиографии ГБЛ (1985–2005) / С. П. Бавин; РГБ, НИО библиографии. – М.: Пашков дом, 2006. – 279 с.

3. Горбунов, А. М. Легенды прошлых дней / А. М. Горбунов // Мир библиографии. – 1998. – № 1. – С. 23–30.

4. Добрынина, Н. Е. Рекомендовать – значит просвещать / Н. Е. Добрынина // Мир библиографии. – 1998. – № 1. – С. 19–22.

5. Матлина, С. Г. Библиотечная этика в аспекте национальных просветительских традиций: постановка вопроса / С. Г. Матлина // Библиотековедение. – 2000. – № 3. – С. 25–26.